

PROJECTEN

ACTUELE PROJECTEN

Rond de tafel

Tijdens onze Rond de tafel bijeenkomsten brengen we mensen die interesse hebben in de kinderfilosofie bij elkaar rond een thema. De bijeenkomsten vinden plaats op de derde donderdag van de maand van 19.00 tot 21.00 (meestal in Utrecht). Check voor de volgende bijeenkomst onze [agenda](#).

CKN denkt mee met Onderwijs 2032 en curriculum.nu

Onderwijs 2032 is een platform dat eind 2014 door de rijksoverheid is opgezet om de dialoog over het onderwijs van de toekomst aan te zwengelen en te komen tot een vernieuwing van curriculum, kerndoelen en eindtermen van het basis- en het voorgezet onderwijs. Het CKN heeft bijgedragen aan deze dialoog door het platform een betoog toe te sturen over het belang van leren filosoferen. In het eindadvies van het platform wordt 'kritisch denken' als één van de belangrijke vakoverstijgende vaardigheden gepresenteerd, vaardigheden waarvan het platform denkt dat deze steeds belangrijker zullen worden in de samenleving en op de arbeidsmarkt. In 2017 ging Onderwijs 2032 verder als Curriculum.nu. Het CKN denkt mee door het geven van feedback in de verschillende consultatieronden.

Een nieuwe website

De oude website uit 2006 was nodig aan een update toe. De nieuwe website neemt de bezoeker mee op reis over de denkplaneet. We willen de bezoeker goed informeren over de activiteiten van het centrum en de workshops, lezingen, boekpresentaties etc. die in het land plaatsvinden. Ook verzamelen we artikelen, blogs, recensies en praktijkervaringen om te delen via onze online pagina [lezen](#).

Berrie Heesen Prijs

Elke twee jaar reikt het Centrum een prijs uit ter nagedachtenis aan Berrie Heesen, die met zijn creatieve en verrassende werk op het gebied van FmkJ velen heeft geïnspireerd. De prijs gaat naar het mooiste originele en inspirerende idee voor filosoferen met kinderen en jongeren. Het Centrum wil hiermee vernieuwende ideeën stimuleren, toegankelijk maken of verder helpen ontwikkelen. Iedereen kan meedoen en de winnaar ontvangt een wisselprijs, een geldbedrag en naamsbekendheid. De winnaars sinds de eerste uitreiking van de Prijs in 2008 zijn:

2008 Lucy van Niekerk

Lerares op een basisschool. Zij heeft een idee aangedragen waarbij een beroep wordt gedaan op *het denken en de dialoog tussen ouders en jongeren op gelijkwaardig niveau*.

2010 Fatima Zukic, Jelle Gillissen, Jan Willem Höppener

Drie studenten van de Hogeschool Arnhem Nijmegen met hun projectverslag *Filosoferen met jeugd delinquenten*. Zij hielden filosofische gesprekken met een groep jongeren in detentie.

2012 Fabien van der Ham

voor haar *Praatprikkel*s - kaartjes met vragen, doorvragen en illustraties. Fabien is schrijfster en filosofiejuf.

2014 Liesbeth Eshuis

Met de *Filosofiekast*. Deze kast is uit te vouwen tot een soort kamerscherm in vier delen met daarin diverse elementen om te filosoferen. Liesbeth is medeoprichter van Stichting Denkbeeld.

2016 Mariëlle van Sauers (en de Lange Mannen)

Voor *Meneer Bork zoekt een woord* – een meedenkvoorstelling voor kinderen vanaf vier jaar, over bespiegelingen op de relatie tussen taal en werkelijkheid. Mariëlle schrijft, doceert en maakt theater, met name jeugdtheater.

Tweejaarlijkse studiedag

Sinds 2012 organiseren we een tweejaarlijkse studiedag, toegankelijk voor zowel professionals als geïnteresseerden in het filosoferen met kinderen en jongeren. Tijdens deze dag wordt de Berrie Heesen Prijs uitgereikt.

Zo organiseerde we in 2014 in Utrecht: *Filosoferen achter de Dom*. Dit keer met een extra feestelijk karakter vanwege het 25-jarig bestaan van het Centrum. Het thema was: *Filosoferen op school verbinden met 'wat al gebeurt'*. *Filosoferen met leerlingen* is op school vaak een op zichzelf staande activiteit: de filosoof en de groep denken een uurtje samen na, ervoor en erna zijn er andere vakken. Maar wat nu als we het filosoferen laten 'meelopen' met vakinhouden en projecten, en aldus een bijdrage laten leveren aan 'wat al gebeurt'? Tijdens de studiedag hebben de deelnemers hierover nagedacht via diverse sprekers en in grote en kleine denkoefeningen. Ook hebben zij in workshops met verrassende voorbeelden van 'verbinden' kennisgemaakt.

VOLTOOIDE PROJECTEN

Initiatief tot beroepsopleiding FmKJ

In september 2011 is de eerste groep studenten gestart aan de beroepsopleiding *Filosoferen met kinderen en jongeren* bij de Internationale School voor Wijsbegeerte (ISVW) te Leusden. Ed Weijers nam vanuit het Centrum initiatief tot het opzetten van deze opleiding, omdat er duidelijk behoefte bestond aan een gedegen opleiding in FmKJ – die meer is dan slechts een introductie. De opleiding is ontwikkeld in samenwerking met ISVW en VEFO, het Vlaamse Netwerk voor Eigentijds Filosofie Onderwijs. Sinds 2015 wordt de opleiding ook verzorgd aan het Centrum Nascholing Onderwijs van de Universiteit Antwerpen.

De beroepsopleiding duurt één schooljaar en bestaat uit 10 weekenden les en minimaal 20 praktijkgesprekken met kinderen of jongeren. Studenten ontwikkelen hun eigen denk-

vaardigheid door het voeren van filosofische gesprekken en oefenen zich in alle aspecten van het voorbereiden en begeleiden van filosofische gesprekken met kinderen en jongeren. De inzet van zeer ervaren (gast)docenten uit Nederland en Vlaanderen waarborgt een hoge onderwijskwaliteit. Meer informatie over deze opleiding vindt u op de website van [ISWW](#) of [Antwerpen](#).

Conferentie 'Passie voor Filosoferen'

Met de 3^e conferentie kinderfilosofie in Nederland, 'Passie voor filosoferen', heeft het Centrum in 2008 circa 150 mensen bijeengebracht om de passie voor het filosoferen met kinderen samen te ervaren en te proeven van al wat mogelijk is. Hoofdgast was de Frans-Canadese kinderfilosoof Oscar Brenifier. Na een gezamenlijke start werden de deelnemers verdeeld over 19 werkplaatsen, waarin ervaringen werden gedeeld en vooral stevig werd gefilosofeerd.

Opvallend veel belangstelling was er voor de werkplaats *Filosoferen met kinderen in de jeugdhulpverlening*, door Marieke Schuurman. Deelnemers uit verschillende disciplines droegen ideeën aan om verkennend aan de slag te kunnen gaan met filosofie als gereedschap in de hulpverlening. Er waren veel vragen en er was de zorg hoever je hiermee kunt gaan. Naar aanleiding van deze oriënterende bijeenkomst is een actief netwerk van jeugdhulpverleners die (willen) filosoferen met kinderen ontstaan.

Aan het einde van de dag hadden deelnemers aan de conferentie filosofische ontmoetingen met zo'n 22 leerlingen van basisschool de Zevensprong uit Boskoop. Want filosofische gesprekken met kinderen zelf, daar gaat het uiteindelijk om. De leerlingen hadden vragen voorbereid over thema's als dierenrechten, pesten, kleuren, spiegels, tijd, oneindigheid, kunst en opvoeding.

Democratie leren door filosoferen

Democratisch burgerschap leren kinderen niet uit een boekje, maar door deel te nemen in democratische praktijken: situaties waarin ze zelf het democratisch samenleven kunnen oefenen. Het filosofisch onderzoeksgesprek heeft veel elementen van een democratische praktijk in zich, zoals de dialoog op basis van gelijkwaardigheid, het zoeken naar en waarderen van verschillen en het kunnen scherpen van het oordeelsvermogen. Daarom verwachtten wij dat filosoferen met kinderen en jongeren een bijdrage kan leveren aan democratische

burgerschapsvorming.

Rob Bartels heeft vanuit het Centrum en in nauwe samenwerking met de Kenniskring Geïntegreerd Pedagogisch Handelen van Hogeschool Inholland en met de Universiteit voor Humanistiek, onderzoek gedaan naar deze bijdrage van FmKJ aan democratische burgerschapsvorming. Vanaf 2007 hebben leraren op verschillende basisscholen met hun groepen van diverse leeftijden gefilosofeerd aan de hand van het lesprogramma *Filosoferen doe je zo*. Via observaties en enquêtes voor zowel leraren als leerlingen, is onderzocht wat de kinderen leerden van het filosoferen.

Het bleek dat kinderen vooral leren om in dialoog te gaan met anderen en daarin op een positieve manier om te gaan met verschillen en conflicten. Op deze gebieden draagt filosoferen duidelijk bij aan burgerschapsvaardigheden. Wat betreft het ontwikkelen van hun denkvermogen zijn de resultaten minder overtuigend: kinderen leren hun gedachten te verwoorden en argumenten te geven maar er wordt weinig aandacht besteed aan zaken als

de kwaliteit van de argumenten en de betekenis van begrippen. Als leraren meer zouden aansturen op ontwikkeling van deze denk- en oordeelsvaardigheden, zou FmKJ nog meer kunnen bijdragen aan democratische vorming. Je kunt [hier](#) meer lezen over het onderzoek.

Filosoferen doe je zo

De toenemende belangstelling voor burgerschapsvorming in het onderwijs vormde de aanleiding tot het ontwikkelen van een lesprogramma filosoferen voor alle groepen van de basisschool. Het programma is uitgegeven als twee boeken: [band 1 voor groep 1 t/m 4](#) en [band 2 voor groep 5 t/m 8](#).

De auteurs van het programma, Marja van Rossum en Rob Bartels, zijn ervan overtuigd dat leren filosoferen een bijdrage kan leveren aan goed burgerschap in een democratische samenleving. In *Filosoferen doe je zo* zijn waardevolle delen uit de SLO-map uit 1994 overgenomen, om deze opnieuw beschikbaar te maken voor leraren.

De kleine grote denker & Denken in de school

Het idee achter de projecten *De kleine grote denker* (2005) en *Denken in de school* (2006) is dat als je kinderen op een goede, leerzame manier laat nadenken over maatschappelijke vraagstukken, zij hun filosofische en creatieve denkvaardigheden ontwikkelen en wij tegelijkertijd alternatieve en soms bruikbare oplossingen voor die vraagstukken verkrijgen.

Kinderen worden dan bewust bekwaam in hun vermogen tot anders denken en de waarde daarvan voor maatschappelijke vraagstukken. Basisscholen en pabo's ervaren het belang van scholing in filosofische en creatieve denkvaardigheden.

De projecten waren een initiatief van Anne-Marie Brinkman en Natasja van Schaik, beiden werkzaam in advisering en ontwikkeling van innovatieve projecten. Centrum Kinderfilosofie Nederland en het Centrum voor de ontwikkeling van het Creatief Denken (COCD) te Antwerpen waren de inhoudelijke partners. Organisaties die de maatschappelijke vraagstukken aanleverden waren onder meer het Rode Kruis met het thema 'maak contact', FNV/Aob met het thema kinderarbeid en Stichting Veldwerk met een milieuvraagstuk.

Menon

Menon is een Europees Comenius project waarin een onderwijsprogramma voor leraren is ontwikkeld. Het doel van het programma is leraren aan te moedigen hun dialogische gevoeligheid en vaardigheden te ontwikkelen door filosofisch onderzoek. Hierdoor – beoogt het project - zullen scholen en klassen omvormen tot onderzoeksgroepen waarin steeds de dialoog gezocht wordt.

In de jaren 2005-2008 heeft een groep van 11 experts van Europese universiteiten en hogescholen uit evenzoveel landen dit onderwijsprogramma vormgegeven. Rob Bartels (Hogeschool Inholland en CKN) participeerde voor Nederland. Via de [website van Menon](#) is het resultaat, het cursusboek *Filosofische dialoog. Cursus voor leraren*, te downloaden. Rob heeft twee hoofdstukken van dit boek geschreven. Behalve het cursusboek is er ook een interactieve DVD met 'best practice' voorbeelden en cursusopdrachten.

Delphi-onderzoek

Ondanks dat het filosoferen met kinderen al zo'n 15 jaar bekend was in Nederland, had het zich in 2003 op nog maar zeer weinig basisscholen een vaste plek verworven. Hoe kwam dat? Onder leiding van Rob Bartels startte het Centrum een Delphi-onderzoek*. Ruim 40 deskundigen hebben deelgenomen, waaronder filosofen, PABO-docenten, basisschool-leraren, en mensen uit cultuureducatie en jeugdhulpverlening.

De uitkomst was dat implementatie van FmKJ op een school een zo'n radicale en ingrijpende onderwijsvernieuwing is – het breekt met het paradigma van kennisoverdracht – dat het voor leraren erg moeilijk is hun basisovertuiging over hun eigen rol in het onderwijsproces te veranderen én de benodigde vaardigheden voor begeleiding van filosofische gesprekken te verwerven. Dit maakt dat FmKJ zich, ondanks aanvankelijk enthousiasme van leraren, nauwelijks verder zet op scholen.

Uit deze constatering vloeiden [11 concrete aanbevelingen](#) aan het Centrum voort, om de verspreiding van FmKJ in het basisonderwijs de komende jaren aanmerkelijk te vergroten.

* *Wat is een Delphi-onderzoek?*

Bij een Delphi-onderzoek onderzoekt een groep deskundigen een vraagstuk door op een gestructureerde manier ideeën, opvattingen en overwegingen uit te wisselen. Dit gebeurt in 3 tot 5 schriftelijke discussieronden.

Verwonderd stilstaan

In maart 2000 vond de conferentie *Verwonderd Stilstaan* plaats, georganiseerd door onderwijsinstituut APS in samenwerking met het Centrum. Tijdens de conferentie werd de map *Verwonderd Stilstaan* gepresenteerd, die als vervolg op de SLO-map uit 1994 kan worden beschouwd. Berrie Heesen werkte voor deze map samen met Dorothee van Kammen van APS.

SchoolTV

In samenwerking met Teleac/NOT werkte Berrie Heesen voor het Centrum mee aan twee series schooltelevisie voor de basisschool over filosofie: *Het huis met de twaalf deuren* (1997) voor groep 5/6 en *De filobus* (1999) voor groep 7/8. De afleveringen gaan over onderwerpen als tijd en ruimte, mooi en lelijk, wat een mens is, en wat we kunnen met onze wil. Ook droegen we bij aan een aflevering van *Mentor Magazine* over het geheugen (1995).

Krant 100

Krant 100 was een Europese kinderfilosofiekrant voor en deels ook door kinderen, die in meerdere talen tegelijkertijd werd uitgegeven. Het eerste nummer werd in mei 1996 gepresenteerd op de Spaanse basisschool Atenua Igualadi. Berrie Heesen had vanuit het Centrum het initiatief voor deze krant genomen. Het werd een zelfstandig project op basis van de nieuwe subsidieregeling Socrates Comenius Actie 1 voor het basisonderwijs.

SLO-map

De SLO-map *Filosofieren op de basisschool* is een multomap met ± 500 pagina's, die naast een schat aan informatie over het filosoferen met kinderen een uitgebreide serie lessen bevat.

CENTRUM
KINDERFILOSOFIE
NEDERLAND

Hij verscheen in 1994 als resultaat van een zogenaamd veldproject bij de Stichting Leerplanontwikkeling (SLO). Behalve de map leverde het project ook een conferentie in Amsterdam met 150 aanwezigen op en een presentatie in het Jeugdjournaal. Aan het veldproject ging nog een (theoretische) publicatie door Berrie Heesen vooraf: *Filosoferen op de basisschool: een complexe activiteit* (SLO, 1990).